תורה אור

°ויודע דעת עליון *אפשר דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון מי הוה ידע? מאי דעת בהמתו לא הוה ידע? בעידנא דחזו ליה דהוה רכיב אחמריה אמרו ליה מאי טעמא לא רכבתא אסוסיא? אמר להו ברטיבא שדאי ליה, מיד ותאמר האתון... הלא אנכי אתונך אמר לה לטעינא בעלמא אמרה ליה "אשר רכבת עלי" אמר לה אקראי בעלמא אמרה ליה "מעודך ועד היום הזה" ולא עוד אלא שאני עושה לך רכיבות ביום ואישות בלילה: כתיב הכא "ההסכן הסכנתי" וכתיב התם °ותהי לו סוכנת, אלא מאי "ויודע דעת עליון"? שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דקאמר להו נביא °עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה' א"ר אלעזר — אמר להן הקב"ה לישראל: עמי ראו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותן הימים שאם כעסתי עליכם לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט' והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק °מה אקב, לא קבה אל, ומה אזעם לא זעם ה'", וכמה זעמו? רגע, וכמה רגע? אמר אמימר ואיתימא רבינא רגע כמימריה, ומנלן דרגע הוה ריתחיה? דכתיב °כי רגע באפו חיים ברצונו" ואיבעית אימא מהכא °חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, אימת רתח? אמר אביי בתלת שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא, כל שעתא ושעתא מחוור חיורא? כל שעתא אית ביה סורייקי סומקי ההיא שעתא לית ביה סורייקי סומקי. רבי יהושע בן לוי הוה מצער ליה ההוא מינא [בקראי יומא חד] נקט תרנגולא [ואוקמיה בין כרעיה דערסא] ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא נימנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי [ורחמיו על כל מעשיו" כתיב] וכתיב °גם ענוש לצדיק לא טוב". תנא משמיה דר"מ [בשעה שהמלכים מניחין כתריהן בראשיהן ומשתחוין לחמה מיד כועס [הקב"ה]] אמר רב יוסף *לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד דלמא כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי אי הכי דצבור נמי? דצבור נפישא זכותיה, אי הכי דיחיד דצפרא נמי לא? כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי, והא אמרת "*שלש ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה"? איפוך ואיבעית אימא לעולם לא תיפוך תורה דכתיב בה "אמת" דכתיב °אמת קנה ואל תמכור" אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין דין דלא כתיב ביה 'אמת' הקב"ה עושה לפנים משורת הדין: סימן: יום מעיד טרף בעגל: גופא *אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב °אשר אנכי מצוך היום לעשותם "היום לעשותם ולא למחר לעשותם, היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן אמר רבי יהושע בן לוי *כל מצות שישראל עושין בעולם הזה באות ומעידות אותם לעולם הבא שנאמר °יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת: "יתנו עדיהם ויצדקו" אלו ישראל "ישמעו ויאמרו אמת" אלו עובדי כוכבים ואמר רבי יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעולם הזה באות וטורפות אותם לעובדי כוכבים לעולם הבא על פניהם שנאמר °ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" נגד העמים לא נאמר אלא "לעיני העמים" מלמד שבאות וטורפות לעובדי כוכבים על פניהם לעוה"ב א"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר °מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו' והיינו דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוין לאותו מעשה: לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב °ולבי חלל בקרבי ולא ישראל ראוין לאותו מעשה דכתיב "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים" אלא למה עשו?

לומר

מלכים א · מיכה ו · במדבר כג · תהלים ל · ישעיה כו · משלי יז · [לעיל ג:] · משלי כג · דברים ז · ישעיה מג · דברים ד · שם ה · תהלים קט

ברטיבא · בלחו: שדאי ליה · השלכתיו לרעות: סוכנת · לשון מחממת: מן השטים ועד הגלגל · עד בואכם אל הגלגל שהפלתי לפניכם שונאיכם: כי רגע באפו · אלמא דרגע הוי אפו: סורייקי · נוקיים לשון לע"ז כמו חוטין חוטין ולשון ישמעאל קורין לחוט סוריאק: לאו אורח ארעא · לכוין שעת זעמו: בתלת שעי קמייתא · בשעת חרון: דלפרא נמי · בתפלת יוצר: לצורא מצלו · שחרית בכל מקומות: (א) תפלת מוספין הואיל וזמנה כל היום והיא (שיחה) שחרית ולהריס יש שמתפללין אותה בבקר ויש מאחרין: והא אמרת · ראשונות יושב ועוסק בתורה שניות דן והכא אמרת בקמייתא דן: אמת קנה · הוצא הוצאות על תלמוד תורה: ואל תמכור · בחנם ללמוד אחרים: דין לא כתיב ביה אמת · והא דכתיב (תהלים יט) משפטי ה' אמת במשפטים הכתובים בתורה וליום לישראל קא משתעי דלעיל מיניה כתיב "פקודי ה' ישרים": מוספי כל השנה הן שבת וסיפורי מעשה אבל מוסף ראש השנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות שופרות מיפקד דינא טפי ואל יפרוש אדם עצמו מן הצבור: ולא למחר לעשותם · דאין מצות לעתיד: לא עשו ישראל את העגל · כלומר גבורים ושליטים ביצרם היו ולא הי' ראוי להתגבר יצרם עליהן אלא גזירת מלך היתה לשלוט בם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני, אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה וגו' · בסיני נאמר אלמא גבורים ואמילי לבב בירא[ת]ם היו: [לאותו מעשה · דבת שבע]: לבי חלל · יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי:

ויודע דעת עליון · משמע מעצמו ולא בנבואה ולהכי פריך דעת בהמתו לא הוה ידע: רגע כמימרא · וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת ויש לומר היה אומר כלם והקב"ה הפכו ואמר מלך כדכתיב (במדבר כג) ותרועת מלך בו ורבי אליהו היה מפרש שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע תדע שהיה רוצה להאריך בקללתו כדאיתא בחלק (סנהדרין דף קה:) מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו: ה"ג ומנלן דרגע הוי ריתחיה שנאמר כי רגע באפו· ול"ג ומנלן דרגע כמימריה דאם לא כן היכי מפיק מהאי קרא דרגע כמימריה: בתלת שעי קמייתא · פי' בשלישית כדאמרינן בסמוך בשעה שהחמה זורחת מלכי מזרח ומערב מניחים את כתריהן ודרכן של מלכים לעמוד בג' שעות כדאמרינן פ"ק דברכות (דף ט:): שמע מינה לאו אורח ארעא · לספרים דגרסי' הכא עובד כוכבים ניחא דעובדי כוכבים לא מעלין ולא מורידין (לקמן כו.) והוא שבקש לקללו להזיקו בקללתו נתכוין ולא להרגו ולא דמי להורדה לבור ואפילו לספרים דגרסי הכא מינא אע"פ שהכופרים מורידין לבור כמי ניחא דודאי ביקש להרוג בקללתו ומ"מ קאמר בתר הכי ש"מ לאו אורח ארעא כי לא היה לו לדחוק בידי שמים ולהענים מי שאינם רוצים להענים אע"פ שבזמן הבית הי' מותר להרגו בידים*: כיון דאיכא צבורא דמצלי לא מדחי · פי' ר"ת הא דמשמע הכא דמהני אפי' כשהצבור מתפללין במקום אחר היינו דוקא דלא מדחי אבל אינה נשמעת אלא במקום שהצבור מתפללין כדאמרינן בפ"ק דברכות (דף ו.) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור:

[ועי' תוס' ברכות ז. ד"ה [illegible]]

וצריכא

עין משפט נר מצוה

ז א טוש"ע א"ח סימן תקצא סעיף ח:

◆

רבינו חננאל

לכוין אותה שעה אלא בלעם שנאמר בו ויודע דעת עליון. ומתמהינן השתא דעת בהמתו לא ידע וכו' תנא אותו היום שנתכוין בלעם לקלל את ישראל לא זעם הקב"ה שנאמר מה אקב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה': א) ועם הוא רגע שנא' כי רגע באפו וכתיב חבי כמעט רגע ואימת זועם בתלת שעי קמייתא כד חוורא כרבלתיה דתרנגולא ולא פיישי בה שורייקי סומקי וקאי בחדא כרעא וכו': אמר רב יוסף לא ליצלי איניש בריש שתא צלותא דמוסף בתלת שעי קמייתא וכו': ירושלמי ב) א"ר יוסי בר בון רב סבר בראש השנה נברא העולם · דהני בתקיעתא דבי רבי זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון וכו': א"ר יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעולם הזה מעידות להן לעולם הבא שנאמר יתנו עדיהן ויצדקו וגו'. א"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה כי לא היו הם אלא צדיקים כדכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי לא ישראל היו ראוין למעשה העגל ולא דוד היה ראוי למעשה דבת שבע שנאמר ולבי חלל בקרבי. ומפני מה עשו

א) נראה דל"ל וכמה הוא זועם רגע וכו'. ב) בר"ה פ"ק ה"ג ושם איתא דתני בתקיעתא דבי רב וכל"ל גם כאן:

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לצורא וכו' בכל מקומות אבל תפלת מוספין וכו' והיא שחרית כל"ל והיבת שיחה נמחק:

מסורת הש"ס

סנהדרין קה: ברכות ז.

ערכין כב. [לעיל ג.]

[לעיל ב. ע"ש]

❀ במדבר כב:ל
ותאמר האתון אל
בלעם הלוא אנכי
אתונך אשר רכבת
עלי מעודך עד היום
הזה ההסכן הסכנתי
לעשות לך כה,
ויאמר לא

* המפרשים ובניהם
המהרש"א מתייחסין לשאלה:
דגמא' א' כמו השיב
תגא' לכמה רגע-
א' מחמשת וכו'
וכאן מובאו שנראה
לכאורה שיעור אחר

מבנה
△ הבלטת
המלים "תורה" "דין"
◇ אמרות של
ר' יהושע בן לוי

נושא/מבנה
דוד - בת שבע
ישראל - ועגל
פתחון פה לבעלי
תשובה